

Mini-kalenderleksikon

Allehelgensdag. Oprindeligt en mindefest for de kristne martyrer på 1. søndag efter pinse, nu 1. november. I den protestantiske kirke mindefest for alle døde. I den danske folkekirke i 1770 henlagt til 1. søndag i november.

Allesjælesdag. 2. nov. I den katolske kirke mindedag for hensovede troende.

Askeonsdag. Den første af fastens 40 dage. I middelalderen mødte de bodfærdige denne dag i kirke iført sæk og aske.

Bededag. Opr.: Den store bods- og bededag. Ifølge en forordning af 1686 blev en række bods- og bededage sammenlagt til én dag, den 4. fredag efter påske.

Blå mandag eller flæskemandag er gamle navne for fastelavnsmandag.

Datoangivelse ved anvendelse af tal. Ifølge Dansk Standard DS/EN 28601 skrives dato i ren numerisk form i denne rækkefølge: År - Måned - Dag. Der anvendes udelukkende arabiske tal samt evt. bindestreg eller mellemrum. En sådan dato skal bestå af fire cifre til angivelse af året (dog kan to cifre anvendes, når udelukkelse af århund-redet ikke kan give anledning til misforståelser), to cifre til angivelsen af måneden og to cifre til angivelse af dagen. Eksempelvis datoen d. 1. juni 2016: 20160601, 2016 06 01 eller 160601, 16 06 01.

Døgn. Jordens rotation om sin egen akse er årsag til skiftet mellem nat og dag. Det tidspunkt, solen står højest på himlen, kaldes sand middag, og tid-en fra en sådan til den næste et sandt soldøgn. Et sandt soldøgn varierer i længden med årstiderne og i praksis regnes med et middelsoldøgn med en konstant længde. Døgnets inddeling i 24 timer stammer fra antikken, hvor decimalsystemet var ukendt.

Europadag. Den 9. maj 1950 blev det første skridt taget til at skabe det, der senere er kendt som Den Europæiske Union. Det var EU's stats- og regeringschefer, der på et topmøde i Milano i 1985 vedtog at fejre den 9. maj som »Europadagen«. 27 lande har på demokratisk vis valgt at være med i Unionen – de har dermed forpligtiget sig til at arbejde for fred og solidaritet som de grundlæggende værdier.

Fastelavn: Navnet kommer fra nedertysk vaste-lavent: aftenen før fasten. Oprindeligt kun dagen før askeonsdag, senere udstrakt til de sidste tre dage før kaldet for fastelavnssøndag eller flæskesøndag, blå mandag eller flæskemandag og hvide-tirsdag. Nogle af disse var opkaldt efter den kost man spiste, flæske- og mælkemad. Inden den strenge fastetid slog man sig løs i disse dage med mange lege som ringridning, slå katten af tønden, rise fastelavn og optog med maskerede deltagere. Fastelavnssøndag falder 7 uger før påskedag.

Fruedage. En række dage tilknyttet jomfru Maria: Mariæ renselse (2. feb.), Mariæ bebudelse (25. marts), Mariæ undfangelse (8. dec.) m. fl.

Fyrre riddere eller fyrre martyrer. 9. marts.

Legenden beretter om en flok soldater, som i år 320 blev udstillet nøgne på en tilfrossen sø, derefter dræbt og brændt på bålet i en armensk by, Sebaste, på grund af deres kristne tro.

Grundlovsdag. 5. juni. Til minde om Danmarks første egentlige grundlov af 5. juni 1849.

Halloween/allehelgensaften. Det er ifølge folketroen den aften, hvor hekse, genfærd og mørkets magter er løs. I bl.a. USA er halloween/allehelgensaften en stor festdag, hvor børn klæder sig ud og

går rundt og banker på nabokvarterets døre for at få slik (trick or treat), hvilket i stor udstrækning kan sammenlignes med traditionen omkring fastelavn. Også skikken med at udskære og dekorere græskar til skræmmende oplyste masker er langsomt ved at vinde større og større popularitet, bl.a. i Danmark.

Helligtrekonger. De tre vise mænd fra Orienten: Kaspar, Melchior og Balthasar, der ifølge Matthæus tilbad Jesusbarnet i Bethlehem.

Hundredage. Ca. 23. juli–23. august. Solen står i denne tid nær Sirius (Hundestjernen).

Hvide tirsdag. Dagen før fastens begyndelse, se fastelavn.

Jul. Juledag 25. december. Jul var oprindelig -navnet på den nordiske hedenske midvinterfest, hvor man "drak jul" for at opnå rig høst og "legede jul" til guden Frejs ære. Siden 354 overtog den kristne kirke den hedenske solhvervsfest og omformede den til en fest for Jesu fødsel. I

Norden beholdt festen sit oprindelige hedenske navn jul, hvis betydning er usikker. De folkeskikke og trosforestillinger, der knytter sig til julen, stammer altså dels fra den nordiske midvinterfest og dels fra den kristne fødselsfest, der igen var stærkt præget af kejserromerske nytårstraditioner. 2. juledag er helliget Skt. Stephan, den første martyr.

Jævnøgn. De to døgn om året, hvor dag og nat er lige lange over hele jorden, forårsjævnøgn ca. 21. marts og efterårsjævnøgn ca. 23. september. Solens bane er lodret over ækvator.

Korsmisse. 3. maj. Legenden beretter om Skt. Helena - kejser Konstantins moder - der efter et stort eftersøgningsarbejde i 325 genfandt Kristi kors og lod det gemme i en kirke i Jerusalem.

Korsets ophøjelse. 14. september. I året 616 erobrede perserne Jerusalem og tog ifølge legenden Kristi kors med sig, men 12 år senere generobredes det af kejser Herokleios, som lod det oprejse på Golgatha.

Kristi himmelfart. Falder 6. torsdag efter påske. Kristendommens betegnelse for Jesu overgang til evigheden. Fejret i den kristne kirke siden det 4. århundrede på den 40. dag efter påskedag.

Kristi Legemsfest. Katolsk fest, der siden 1264 er blevet fejret 2. torsdag efter pinse til minde om indstiftelsen af nadveren.

Kyndelmisse. Lysfest 2. februar. Katolsk kirkefest, der fejrer Marias renselse efter Jesu fødsel.

Langfredag. Siden det 2. århundrede er denne dag fejret i alle kirkesamfund som helligdag til minde om Kristi korsfæstelse.

Laurentius. 10. august. I nætterne heromkring forekommer en sværm af stjernesked kaldet Laurentius' sværm eller poetisk Laurentius' tårer.

Lucia. 13. december. Helgeninde, døde i året 304 martyrdøden i Syrakus. Natten før helgen-dagen var, da den julianske kalender gjaldt i Norden, årets længste, og fejredes her med lys som en solhvervsfest. Den svenske skik med en hvid-klædt luciabrud med lys i håret og terner med lys i hånden, der besøger hospitaler og lign., har siden 1950 bredt sig til det øvrige Norden.

Lyse nætter. Når solen ved midnat står mindre end 18° under horisonten, går aftendæmringen over i morgendæmringen, og natten siges at høre til de lyse nætter. I Danmark fra ca. 5. maj til 8. august.

Mariæ bebudelse. 25. marts. I den katolske kirke fejret som helligdag til minde om bebudelsen af Jesu fødsel. I middelalderen flere steder, også i Norden, regnet som nytår. I Danmark er den kirkelige højtid henlagt til 5. søndag i fasten.

Midsommer. Skt. Hans 24. juni.

Morten Bisp. 11. november. Helgendag for bi-skop Martin af Tours. Luther blev døbt på denne dag og fik navnet Martin. I Nordeuropa var det -tidligere en traditionel slagtedag. Af-tenen før, Mortensaften, spises mortensgås.

Måned. Det tidsrum, månen er om at bevæge sig en omgang omkring jorden, kaldes en astronomisk måned. Alt efter udgangspunktet kan en måned have 5 forskellige længder, de 4 har 27 dage + et timeantal mellem 7 og 13 timer. Den sidste, kaldet den synodiske, er tiden fra én nymåne til den næste og er på 29 døgn, 12 timer, 44 minutter og 2,8 sekunder, forskellen på de ca. 2 døgn skyldes, at jorden i mellemtiden har flyttet sig i forhold til solen. 12 sådanne måneder dannede i oldtiden basis for et frit måneår. Dette korrigeredes i flere lande ved indskydelse af skuddage og skudmåneder til et bundet måneår. Efter overgang til sol-året som tidsmåler indførtes kalendermåneder med fra 28 til 31 dage.

Nytår. Var i den gamle, romerske kalender

1. marts, tidspunktet for forårsarbejdets begyndelse i landbruget. Senere, da Rom blev en stormagt, som førte krige vidt omkring, blev det nødvendigt for konsulerne, der var valgt for et kalenderår ad gangen, at have mere tid til forberedelserne for sommerfelttogene. De blev derfor i året 152 f. Kr. ansat to måneder tidligere på d.

1. jan., som derved blev nytårsdag for den romerske republik og senere bibeholdt i den julianske kalender. I middelalderen regnedes årets begyndelse i de forskellige lande i Europa på 7 forskellige måder. Efterhånden som den gregorianske kalender, der kom i 1582, blev indført i de forskellige lande (med flere hundrede års mellemrum), er nu 1. januar stadfæstet overalt som den borgerlige nytårsdag. Den kirkelige nyt-årsdag er 1. søndag i advent.

Palmesøndag. Påskeugen begynder med denne dag, der fejres til minde om Jesu indtog i Jerusalem, hvor han blev hilst med palmegrene.

Pinse. Pinsedag falder 7 uger efter påske, oprindelig en jødisk fest. Som kristen højtid til minde om Helligåndens udgydelse over apostlene og derved kirkens grundlæggelse.

Påske. Denne den kristne kirkes største højtid til minde om Kristi død og opstandelse er over-taget fra jøderne, men fik et nyt indhold. Hovedreglerne for påskens placering blev fastsat allerede i år 325 ved kirkemødet i Nikæa. Her blev det fastslået, at påskedag skal fejres på den første søndag efter første fuldmåne efter for-års-jævn-døgn. Denne indviklede beregning med-fører, at påskedag kan falde mellem 22. marts og 25. april. Ugen fra palmesøndag til påskedag kaldes den stille uge, og i den falder passionstiden skærtorsdag og langfredag.

Skt. Hans. 24. juni. Ifølge kirkelig tradition Johannes Døberens fødselsdag. Talrige ikke kri-stelige midsommerskikke, især i Norden, er tilknyttet denne dag og særligt aftenen før, sankthansaften, til eksempel afbrænding af bål.

Skt. Michael. 29. sept. Opkaldt efter den øverste af de syv ærkeengle. Festdag i den katolske kirke. I Danmark ophævet 1770. Gammel dansk betegnelse Mikkelsdag, der almindeligvis var skiftedag for tyende.

Skt. Stephan. 26. december. På denne dag fejres Stefanus som kristendommens første martyr, der blev henrettet ved stening i Jerusalem.

Skuddag. Den 24. februar i skudår. I gammel romersk kalender var februar den sidste måned, som oprindeligt havde 23 dage. Da kalenderen ikke passede helt godt til årstiderne, skød man sommetider en skudmåned af variabel længde ind. Denne placering af skuddag på d. 24. februar blev bibeholdt af Cæsar i den julianske kalender.

Skudår. Grundlaget for den kalender, vi har i dag, er den julianske kalender, der blev indført i 45 f. Kr. af Julius Cæsar. Ud fra den forudsætning at et solår er nøjagtigt 365 $\frac{1}{4}$ døgn bestemtes, at man havde tre år med 365 døgn og et fjerde, skudår, med 366 døgn. Imidlertid er et tropisk middelsolår (den tid, det gennemsnitligt tager jorden at foretage en omkredsning af solen) 365,2422 døgn. Denne fejl på ca. 11 minutter medførte en afvigelse på en døgn for hvert 128. år, og i 1500-tallet var fejlen blevet hen ved 13 døgn, hvilket gav store besværligheder for den kristne kirke, da beregningen af påsken var knyttet til forårsjævndøgn. Pave Gregorius d. 13. fik i 1582 indført den kalender, vi har nu, den greg-orianske kalender. I Danmark fandt overgangen fra den julianske til den gregorianske kalender sted i året 1700 på foranledning af astronomen Ole Rømer. Det skete ved at udelade 11 dage i -februar, idet mandag d. 1. marts fulgte umiddelbart efter søndag d. 18. februar. Den greg-ori-anske kalender fastsætter, at alle år, der kan deles med 4, er skudår, dog skal år, der ender på 00, kun være skudår, hvis de kan deles med 400. Det gregorianske middelsolår er 24,192 sekunder længere end det tropiske, en afvigelse, der først i løbet af 3571 år vil blive til 1 døgn.

Skærtorsdag. Torsdagen i påskeugen. Navnet kommer fra oldnordisk skærr = ren, renselsesdag. Fra år 622 fejret som mindefest for nadve-rens indstiftelse.

Solhverv. Navnet kommer fra oldnordisk "hverfa" = vende. De to tidspunkter på året, hvor solen har størst vinkelafstand fra ækvator, mod nord 21. eller 22. juni mod syd 21. eller 22. december. På den nordlige halvkugle er den første dato den længste dag og kaldes sommersolhverv, den sidste dato den korteste og kaldes vintersolhverv. På den sydlige halvkugle er forholdet det omvendte.

Sommertid. I 2016 i tiden mellem 27. marts og 30. oktober. Sommertiden begynder den førstnævnte dato kl. 02.00, idet klokketiden ændres til kl. 03.00. Sommertiden ophører den sidstnævnte dato kl. 03.00, idet klokketiden ændres til kl. 02.00. Ordningen gælder ikke for Færøerne og Grønland.

Syvsoverdag. 27. juni i Danmark, i andre lande 27. juli. Ifølge en legende blev 7 kristne fra Efesos under en forfølgelse år 249 indemuret i en hule, hvor de sov i 200 år.

Tamperdage. En forvanskning af lat. quattuor tempora = fire tider. Katolske fastedage i begyndelsen af hvert kvartal. Tamperdag i fasten: onsdag efter 1. søndag i fasten. I pinseugen: onsdag efter pinse. I høsten: onsdag efter korsets ophøjelse (se Korsets ophøjelse). Før jul: onsdag efter 3. søndag i advent. På disse dage blev der afholdt tamperretter dvs. særlige domstole, der behandlede ægteskabssager. Tamperretter blev oprettet i 1542 og ophævet i 1797.

Uge. En ugeinddeling på 7 døgn er blevet anvendt i årtusinder. Allerede i Kaldæa, det gamle Ægypten, og hos jøderne var en sådan tidsinddeling, helt uafhængig af året, taget i brug. I Europa eksisterede der rundt om uger med andre antal dage, men den kristne kirke, der havde overtaget 7-dagesugen fra jøderne, indførte ved sin fremtrængen denne overalt.

Ugenummerering. Den anvendte nummerering af ugerne i kalendarieret er i overensstemmelse med den af Dansk Standardiseringsråd DS/EN 28601 vedtagne standard. Efter denne standard omfatter et ugenummer altid et tidsrum på 7 dage, og mandag er den første dag i ugen. Den første uge, som

indeholder mindst 4 dage af det nye år, er uge 1 og vil altid være den uge, hvor første torsdag i januar forekommer.

Valdemarsdag. 15. juni. Dansk nationaldag siden 1912, fejres med almindelig flagning. Sagnet fortæller, at under Valdemar Sejrs korstog til Estland i 1219 dalede Dannebrog ned fra himlen på denne dag. Det skete under slaget ved Reval, som svar på ærkebiskop Andreas Sunesons bønner til himlen om hjælp i kampen. Dagen er tillige Genforeningsdag, på denne dato i 1920 kom Sønderjylland tilbage til Danmark efter at have været tysk siden 1864.

Valentin. Valentin var en kristen præst i Rom på Claudius 2.'s tid. Han blev halshugget den 14. feb. 269 e.Kr. Claudius havde problemer med at rekruttere soldater til hæren og forbød derfor indgåelse af forlovelser og ægteskaber i Rom. Præsten Valentin viede i hemmelighed de par, der ønskede det. Valentin blev arresteret og fik dødsstraf. Mens Valentin ventede på sin henrettelse, blev han gode venner med fangevogterens datter. Inden han blev halshugget, sendte han et brev til hende, ifølge traditionen underskrevet "din Valentin". Kilderne til ovennævnte kan ikke findes i nogle ældre historier og opfattes ofte som en legende.

Voldermisse eller valborgdag. 1. maj. Opkaldt efter en katolsk helgeninde, Valborg (død 779). Valborgmesseaften, natten før valborgdag, var siden oldgermansk tid fejret med forårsfester. 1. majdagen er nu mest kendt som arbejderbevægelsens festdag, der fejres med optog og møder. Højtideligholdelsen blev vedtaget på "Anden Internationale" 1889, fejret i Danmark siden 1890.

År. Et år er den tid, det tager jorden at foretage en omkredsning om solen. Et tropiskt middel-solår er 365,2422 døgn målt mellem to på hinanden følgende forårsjævndøgn. Tilpasning af -kalen-derår til middelsolår, se skudår.